

11. Jsou také slovesa, která nemají nezvratný protějšek (tzv. reflexiva tantum). V ruštině k nim patří např. смеяться, улыбаться, бояться, нравиться, здороваться *zdravit*, кланяться *zdravit*, кланět se, любоваться кем/чем *kochat se*, těžit se, гордиться кем/чем *být hrdu*, *pyšnit se*, сомневаться в ком/чём *pochybovat* a n. j.

§ 89. Mezi jednotlivými ruskými a českými slovesy jsou rozdíly ve vyjadřování reflexivity:

a) v ruštině zvrtné sloveso, v češtině ne: начинаться (весна *начинается* с 21 марта) - *začínat*, кончаться (лекция *кончается* в 10 часов) - *končit*, продолжаться (спектакль *продолжается*) *pokračovat*, оставаться *zůstávat*, слушаться (матери) *poslouchat*, нуждаться (в деньгах) - *potřebovat*, здороваться *zdravit*, колебаться *váhat*, добиваться (успеха) *dosahovat* a n. j.;

b) v češtině zvrtné sloveso, v ruštině ne: *hádat se* спорить, *opalovat se* загорать, *opozdit se* опоздать, *potit se* потеть, *stát se* стать, *třást se* дрожать (/трястись), *navit se* устать (/утомиться), *vážit si koho* уважать кого, *zvyknout si* привыкнуть aj.

c) v češtině zvrtné sloveso, v ruštině nezvratné + себя: *chovat se (slušně)* вести себя (прилично), *obětovat se* жертвовать собой, *věnovat se (fyzice)* посвятить себя (физике), *cítit se (výtečně)* чувствовать себя (отлично) (avšak: во всём чувствовалась заботливая рука матери *ve všem bylo cítit pečlivou matčinu ruku*) aj.

VYBRANÉ KAPITOLY ZE SYNTAXE

§ 90. Přes blízkou příbuznost ruštiny a češtiny pozorujeme mezi nimi různé rozdíly v mluvnické stavbě vět. Některé z nich jsou dosti výrazné a jejich znalost je pro náležitě ovládnutí ruštiny důležitá.

Jedním z těchto rozdílů je výrazné zastoupení tzv. asymetrického větného modelu v ruštině. Co si máme pod tímto termínem představit?

Základním, v ruštině i češtině běžným typem věty je dvojčlenná konstrukce, v níž je činitel děje (nositel stavu) vyjádřen podmětem v nominativu a děj (stav) přísudkem, predikátem; jde tedy o konstrukci svým způsobem symetrickou, např. Солнце греет. *Slunce hřeje*. - Ребёнок спит. *Dítě spí*. - Мой племянник - диспетчер. *Můj synovec je dispečerem*.

V ruštině však jsou hojněji než v češtině zastoupeny věty asymetrického rázu, v nichž je činitel děje (nositel stavu) odsunut z pozice podmětu a je vyjádřen jiným pádem než nominativem, a to

a) genitivem: Препятствий для него не существовало. *Překážky pro něho neexistovaly*. - Таких случаев не бывает. *Takové případy nebyvají*. - В нашем театре нет эскалаторов. *V našem divadle nejsou eskalatory*.

b) dativem: Ученикам нужны тетради. *Žáci potřebují sešity*. - Лишь бы Вере не заблудиться! *Jen aby Věra nezabloudila!* - Пёте плохо отсюда видно. *Pét'a odtud špatně vidí*.

c) instrumentálem: Подуло лёгким ветерком. *Zavanul lehký větrík*. - Солдата ранило осколком гранаты. *Vojáka zranila střepina granátu*. - Ветром сорвало крышу. *Větr strhl střechu*.

§ 91. Zvláště charakteristický pro ruštinu je tento asymetrický typ při vyjadřování modálních vztahů možnosti, nutnosti a záměru. Zde se hojně využívá k vyjádření činitele děje dativu ve spojení s predikativními příslovcí a podobnými výrazy (можно, нужно, надо, необходимо, нельзя, охота, лень...) nebo s neosobními slovesy (следует, предстоит, придётся, полагается, хочется...). Např. Почему Петру можно курить, а мне нельзя? *Proč může Petr kouřit, a já nesmím?* - Детям надо утром рано вставать. *Děti musí рано brzo vstávat*. - Иностранцу совсем невозможно перевести такой текст. *Cizinec naprosto nemůže takový text přeložit*. - Нашим друзьям придётся согласиться с этим предложением. *Naši přátelé budou muset s tím návrhem souhlasit*. - Итого следовало подвести вам, а не Иванову. *Závěры jste měli udělat vy, a ne Ivanov*.

Tuto tendenci ruštiny by měl mít český uživatel ruštiny stále na paměti, aby pod vlivem mateřského jazyka neochuzoval své vyjádření nadměrným užíváním stereotypních dvojjmenných konstrukcí typu я могу, мы должны + infinitiv apod.

§ 92. S tím, co bylo řečeno, souvisí v ruštině i sklon k potlačování, anonymizaci nebo generalizaci činitele děje. Často se např. vynechává dativ činitele, je-li činitel patrný ze souvislosti, např.: Позвонить вам вечером? [tj. мне] *Mám vám večer zavolat?* - Придется еще раз попробовать. *Budeš / Будете / Будете / Будут to muset ještě jednou zkusit.* - Завернуть? *Mám vám to [tj. koupené zboží] zabalit?*

Časté je využívání vět s neurčitým a všeobecným činitelem (неопределённо-личные, обобщённо-личные предложения), v nichž nelze doplnit nominativní podmět, např. В дверь постучали. *Někdo zaklepal na dveře.* - Александр Фёдорович, вас спрашивают. *Alexandře Fjodoroviči, někdo se po vás ptá.* - Просят освободить вагоны. *Prosíme выступте [v metru].* - В конце повествовательного предложения stávají точку. *Na konci oznamovací věty přšeme tečku / se píše tečka.* - Егó тут хвалят, а он хмурится. *Člověk [=já] ho tu chválí, а он се мраčí.* - Тебя не убедить. *Тебе человек nepřesvědčí.*

V češtině jsou věty se slovesem v 3. os. pl. možné jen tehdy, nepatří-li mluvčí k okruhu činitelů děje. Např. vývěsku na pokladně Здесь продают билеты může větou *Zde prodávají lístky* přeložit někdo z přicházejících zájemců, protože činitelem daného děje není. Sám činitel děje, tj. prodávající, by však musel česky napsat vývěsku jinak, např. *Zde prodáváme / se prodávají lístky.* Věty se všeobecným činitelem děje obsahující tvar 3. os. pl. tedy v češtině neexistují.

Tendence k asymetričnosti věty se v jistém smyslu projevuje i v potlačování druhého hlavního větného členu - predikátu, přesněji jeho slovesné složky (viz o vyjadřování slovesa быть v § 93n. a o úspoře slovního výrazu v § 33).

Vyjadřování bytí a vlastnění

Řada charakteristických vlastností ruštiny vyplývá z osobitého postavení a funkcí sloves vyjadřujících základní životní skutečnosti - bytí a vlastnění (v nejširším smyslu slova).

ВЫЯДРОВАНИЕ БЫТИ

§ 93. Je všeobecně známo, že se v současné ruštině běžně nevyjadřují prezентní tvary slovesa быть, а to at' již jde о sloveso plnovýznamové, sponové, nebo pomocné; např. Кабинет директора на втором этаже (plnovýznamové). - Меркүрий - ближайшая

к Солнцу планета (sponové). - Депутаты избираемы (*jsou voleni*) согласно Конституции (помоснэ).

Méne často si však uvědomujeme různé systémové důsledky této skutečnosti. Jednou z nich je např. nezbytnost vyjadřovat kategorii osoby podmětovým osobním zájmenem там, kde není vyjádřena chybějícím tvarem slovesa: я, ты... убежден *jsem přesvědчен*; он теперь на курорте *je ted' v lázních*; мы за ваше предложение *jsme pro váš návrh*; ты утверждала, что... *tvrdila jsi, že...* Odtud se obligatorní užívání osobních zájmen rozšířilo i там, kde je samo о sobě nadbytečné: я бегу, ты примешь, вы будете сомневаться...

§ 94. Jiným důsledkem, tak říkajíc opačným pólem toho, že ruštině chybí prezентní tvary slovesa быть, je existence řady jiných sloves, která tento "nedostatek" kompenzují.

Za prezентní tvary plnovýznamového быть máme v ruštině slovesa быва́ть, существова́ть, наличествова́ть, встреча́ться, име́ться, насчитыва́ться, находи́ться, присутствова́ть, состо́яться, происходи́ть, идти́ а také вы́гз налицо. Např.: *Существует/вуют* две теории. - В гостинице *имеется* особый зал для конференций. - Пóлюс холода *находится* в районе станции Восток. - В дискотеке *насчитывается* около пяти тысяч грампластинок. - Сеáнс *состоится* в половине восьмого. - Ско́лько вас *налицо*? *Kolik je vás тady?*

Podobně je tomu i s kompenzační быть sponového, kde máme k dispozici slovesa явля́ться, быва́ть, служи́ть, стоя́ть, состо́ять, чи́слиться, доводи́ться, приходи́ться, представля́ть собой, составля́ть, оказыва́ться, получа́ться а п. j. Např.: Егó утверждение *является* спорным. - Ру́сский язы́к *служит* средством контактов с разными странами. - Погода *стоит* солнечная. - Иванов *числится* больным (*je ve stavu нетоснých*). - Ирина мне *доводится* двоюродной сестрой. - Пётр *состоит* членом жилкооператива (*бытового дру́жства*). - Производство материальных благ *представляет собой* основу жизни общества.

Vyhovujícím českým protějškem je často pouhé sloveso бы́ть. Zároveň je však třeba si uvědomit, že se jeho užitím poněkud nivelizují jemné významové odstíny tkvící v různých slovesech ruských. Proto se při překladu českého бы́ть do ruštiny nespokojujeme jen se standardními protějšky быть, popř. явля́ться, ale usilujeme vždy o výběr nejvhodnějšího ekvivalentu z výše uvedených, popř., i dalších "kompenzačních" sloves ruských. Např.: *Решение задачи оказывается очень затруднительным.* - *Ještě невím, здали jsou лístky.* Я пока не знаю, *имеются* ли билеты. - *Полёвка je velice chuпná.* Суп *получился* очень вкусным. - *Вечеры jsou уже vlhké.* Вечера *станóвятся* сырými. - *Марина je послушачкой дálковého studia.* Марина *числится* забóницей.

Přitom je ovšem třeba respektovat rozdíly ve významových odstínech i v stylistické hodnotě jednotlivých sloves. Můžeme např. říci Этот вопрос *представляет* большой

интерес, ale nikoli **служит* *большим интересом; lze říci Егó поведéние *служит* нам примéром, ale не **приходится* нам примéром nebo **состоит* нам примéром. Zvláště je třeba vyvarovat se stereotypního užívání slovesa являться в hovorové řeči (zvláště jsou-li v ní expresivní výrazy: *Вáня является неvéжей; *ты являешься недотрогой).

§ 95. Obtíž pro Čecha představuje i využití neměnného tvaru *есть*, který svou existencí i vnější podobou svádí k tomu, aby byl všude dosazován za chybějící tvar 3. osoby. Tvaru *есть* však můžeme užít jen jako plnovýznamového slovesa na označení:

a) existence někoho/něčeho: Наслédственные болéзнии *есть*. *Дéдиčné nemocí jsou* [tj. existují]. - *Есть* рáзные теóрии. - Я рад, что ты *есть*. Synonymní je sloveso *существовать*;

b) možnosti něčím disponovat: Апельсины *есть* [tj. v prodeji]. - В универмáре *есть* электроприбóры рáзных мáрок. - В палáтке *есть* две кóйки. *Ve stanu jsou* [tj. k dispozici] *двé лúзка*. Synonymní je sloveso *иметься*;

c) výskytu něčeho (v odlišném prostředí): На солнце *есть* пýтна. *Na slunci jsou* [tj. vyskytují se] *скvrny*. - В мóре *есть* медúзы. - Среди нас *есть* и отличники. Synonymní je tu sloveso *встречаться*.

Tvaru *есть* **nemůžeme** však užít, chceme-li vyjádřit

a) údaj o umístění něčeho: На полу персидский ковёр. - На стенé кáрта и три картинны. - Кабинét дирéктора (*ředitelna*) на вторóm этажé. - Óколо вхóда грязь.

b) údaj o zaplnění prostoru, nádrže, nádoby: В пруду холóдная водá. - Керосин (*petrolej*) в бутылке. - В канистре (f.) дéсять литрów бензи́на;

c) údaj o konání, průběhu nějaké události, o stavu okolí ap:

В áктовом зáле (*aula*) лекция. - В Киеве с четырёх до пýти стоянка (*zastávka*). - На перроне толкотня (*ilačenice*). - Следующие вýборы - в 2002 годý. - Отсюда прекраснýй вид.

Смысл využití tvaru *есть* můžeme pochopit z následujících příkladů: В тéксте *есть* неподходящие примéры (mezi vhodnými se vyskytují i nevhodné). x В тéксте неподходящие примéры (všechny jsou nevhodné). - В éтой мéстности *есть* красáвые лесá (vyskytují se tam kromě polí, luk aj.). x В éтой мéстности красáвые лесá (jde jen o lesy). - В салóне (*interiéru*) нóвого трамвáя *есть* нéкоторые недостáтки (vyskytují se). x В салóне нóвого трамвáя девяносто мест (je umístěno).

Tvar *есть* ve funkci сponové je vzácný. Užívá se ho hlavně v definicích: Прямáя *есть* кратчáйшее соединéние двух тóчек. *Пřímka je nejkratší spojnice dvou bodů*. В hovorové řeči se vyskytuje bud' k vymezení přítomnosti proti jinému času, např. Ты был и *есть* мой друг, nebo v tzv. totožnostních charakteristikách, např. Приказ *есть* приказ, Дóма *есть* дóма; бývá také v нéкоторých ustálených výrazech: Ведь это Мáша! - Онá и

есть. *Vždyt' je to Mása!* - *Ano, je.* - Вот тó-то и *есть*, что... *To je právě to, že...* - Так и *есть*. *Opravdu, skutečně.* - Он ничегó как *есть* не смýслит. *Naprostu ničemu nerozumí.* - Это сáмый что ни на *есть* дешёвый сорт. *To je ten nejlacnější, nejobyčejnější druh* (jaký si lze představit).

§ 96. V soustavě ruštiny nalézáme však ještě některé další jevy, o nichž si ani neuvědomujeme, že to jsou důsledky odumření prezენტních tvarů slovesa *быть*. Jde o jevy týkající se členění, segmentace ruského textu, a to jak ústního, tak i písemného.

Так např. kladení pomlčky místo nevyjádřené spony ve větách typu *Марс - планéта, Коррозия - враг автомобилíстов* není jen formální náhradou za tento tvar, ale odrazem předělu (*byť* i v řeči často neznatelného), který může někdy rozhodovat i o významu celé věty, sr. Стáрший брат - мой учитель x Стáрший брат мой - учитель.

Podobně vyčleňování tzv. ustálených vsuvek čárkami (z hlediska Čecha někdy zdánlivě nadbytečné) má v ruštině své dobré důvody. Skutečnost, že chybí tvar spony a že vsuvky jsou leckdy homonymní s jinými výrazy, by někdy mohla vyvolat dvojsmysl. Sr. např. věty: В коридóре видно зéркало [видно je tu jmenným tvarem adjektiva]. *V chodbě je vidět zrcadlo.* x В коридóре, видно, зéркало [видно je tu ustálenou vsuvkou]. *V chodbě je patrně zrcadlo.* - Кáрпов мóжет быть до концá мéсяца в óтпуске. *К. může být до konce měsíce na dovolené* [tj. má právo]. x Кáрпов, мóжет быть, до концá мéсяца в óтпуске. *К. je možná до konce měsíce na dovolené.*

Funkční je v ruštině pauza (čárka) při spojení osobního zájmena se substantivem v konstrukcích typu *Мы, молодёие, обáзаны проявлять инициативу* (x *Мы младí musimе...*); Эх вы, трусы́ (*Ach vy zbabělci / Ach, vy...*). Bez pauzy (čárky) po zájmenu by toto spojení mohlo být dešifrováno jako věta s nevyjádřenou sponou (*tj. my jsme mladí, vy jste zbabělci*). Z téhož důvodu se často osobní zájmeno při oslovení vynechává: Ах, чудáк! *Ach ty podivíне!* - Ты у меня смотри́, неvéжа! *Dej si pozor, ты nezдово́раку!*

VYJADŘOVÁNÍ VLASTNĚNÍ

§ 97. Při vyjadřování vlastněnї jsou rozdíly mezi ruštinou a češtinou ještě výrazněji. Protože i tuto sémantickou oblast obsluhuje v ruštině z většї části sloveso *быть*, projevují se důsledky nevyjadřování jeho prezენტních tvarů také zde.

Sloveso *быть* tu vytváří charakteristickou konstrukci typu у меня (есть) + substantivum. O funkci tvaru *есть* zde platí v podstatě totéž, co při vyjadřování *бытї* (sr. § 95): užíváme ho tehdy, označuje-li se (trvalá) možnost něčím disponovat nebo výskyt něčeho v odlišných podmínkách, např. У меня *есть* машинá, компьóтер, словáрь, телевизор, кáтер, собáка... - У Вáни *есть* ещé билéты на концéрт. - У тебя *есть* старýе пластинки?

Tvar *есть* наopak *odpadá*, podává-li se údaj o aktuálním *umístění* něčeho nebo o *zaplnění prostoru* něčím, o konání či průběhu nějaké *události* a také o fyzickém či psychickém *stavu*, *vlastnosti*, *rodinném vztahu* apod.: *У меня (здесь) машина, можно ехать со мной.* - *У Вани с собой словарь, поищите в нём.* - *У тебя в кармане ключи, отпирай!* - *У вас в комнате дым.* - *У меня сегодня экзамен.* - *У них санитарный день, перечёт (inventura).* - *У Ирины насморк, грипп, приступ...*

- *У ребёнка голубые глаза.* - *У наших знакомых двое детей.* *Sr. gozdíl:* *У Тани есть новое платье (doma) x У Тани новое платье (na sobě).* - *У тебя уже есть седые волосы! (tu a tam) x У бабушки седые волосы (všechny).*

Je-li sloveso jádrem výpovědi, pak ovšem vyjádřeno být musí:

Ключ у меня *есть*. - У нас *есть* совещание! - Экзамен у них *есть*.

§ 98. Na místě у бývají někdy i jiné předložky, jemněji vystihující odstín vztahu vlastnění, např.: *на* (s lok.): *На нём была рубашка в клетку. Měl na sobě kostkovanou košili;* *в* (s lok.): *В високосном году 366 дней. Přestupný rok má 366 dní;* *при* (s lok.): *Ваш паспорт при вас? Máte u sebe pas?;* *за* (s instr.): *За тобой долг. Máš u mne dluh / Jsi mi dlužen;* *с* (s instr.): *С ним было несколько друзей. Měl s sebou několik přátel.* - *Со мной буссоль. Mám u sebe buzolu.*

§ 99. Stejně jako předložková část obratu у меня (есть) vykazuje jistou variabilitu i jeho *slovesná složka*. Pomocí sloves *стать*, *оказаться* se tu totiž vystihuje někdy změna, posun ve vlastnictví. Tu je třeba v češtině často vyjádřit jinak. Např. После смерти тети родных у него не стало. *Po smrti tety neměl už žádné příbuzné.* - *Вина у нас на всех стáнет. Vína máme / budeme mít pro všechny dost.* - *У Ботвинника стáло уже две лишние пёшки. V. měl už dva pěšce navíc.* - *Не стáло у меня терпения. Nemám už trpělivost / Došla mi trpělivost.* - *Денег у меня не оказалось. Ukázalo se, že nemám peníze / Neměl jsem právě peníze.* - *Она мечтала стать актрисой, но таланта у неё не оказалось. Toužila se stát herečkou, ale ukázalo se, že nemá talent.*

Konstrukce у меня (есть) *nemá infinitiv*, a proto je nutné jej nahrazovat infinitivem slovesa *иметь*: *Вова мечтал об одном: иметь трёхколесный велосипед (trojkolku).* - *Иметь палатку - это для нас было необходимым условием успеха. (Z tisku)*

§ 100. Šíře užití slovesa *иметь* je v ruštině menší než v češtině; přesto však jde o sloveso časté a potřebné. Ve spojení s *konkrétními* pojmy se ho užívá *zřídka*, a to především ve ve vazbách *иметь всё/всёх* в распоряжении (*k dispozici*), под рукой (*při ruce*); také *иметь* своего друга начальником (*za nautřzeného*); podobně, ale *abstraktní* jsou vazby *иметь* в виду недостатка (*na myslí, na paměti*), *иметь* на сердце желание, *иметь* на счету два экзамена (*za sebou*), *иметь* своей целью проследить...

Sloveso *иметь* vystupuje dále ve spojeních jako *иметь* образование, большой опыт, успех, влияние, авторитет, терпение; отношение (к истории), дело (с милицией) (*co činit s policií*), понятие (о компьютерах), доступ (к литературе), право (на образование). Rozšířená jsou dále spojení typu *иметь* возможность, счастье, несчастье, честь, мужество, наглость, намерение... + *infinitiv*: *Я имею честь представить вам нашего гостя... apod.*

Tohoto slovesa se konečně užívá i pro označování vztahu příslušnosti mezi *neživotnými substancemi*, např.: *Кабинет имеет входную дверь.* - *Квартира имела все удобства (přislusensví).* - *Автобус имеет климатизацию.* - *Некоторые планеты имеют свою атмосферу.* - *Данное слово имеет абстрактное значение.* - *Это вещество имеет применение в химии (se využívá, má použití).* *Площадь имеет форму квадрата. Sem patří i obvyklý způsob určování přesných rozměrů:* *Канал имеет длину 120 км (má délku, je dlouhý 120 km).* - *Канáva имеет три метра глубины / в глубину (je tři metry hluboký).*

§ 101. Rozsah užití českého slovesa *мít* je však daleko větší. Je obsaženo v řadě obrátů, z nichž některé mají už *frazeologický charakter*. Ruština užívá zase často sloves *konkrétnějších*, např. *обладать* (способностью, силой, хорошим голосом), *оказывать* (влияние), *носить* (характер), *пользоваться* (успехом) apod. Konkrétními slovesy se v ruštině vyjadřují také různá spojení jako: *мít radost* радоваться, *мít strach* бояться (чего), *мít naději* надеяться (на что), *мít naspěch* спешить, торопиться, *мít rád* любить (кого/что); *sr. dále mám hlad, žízeň* мне хочется есть, пить, *mám chut'* мне хочется (чего), *mám pravdu* я прав; *tu máš!* вот (тебе), *получай!* / *на, возьми!* [vezmi si to!]; *вот (тебе) и на!* [při údivu]; *вот тебе!* [při výprasku]; *kolik má měsíčně?* сколько он/она получает в месяц?; *co z toho má?* какую выгоду / пользу он имеет от этого?; *mám štěstí* мне везёт; *mám smůlu* мне не везёт; *mám za to, že...* я думаю / полагаю, что...; *mám ho za chytrého* я считаю его умным; *mám to na jazyku* это вертится у меня на языке; *má v tom prstu* он замешан в это дело; *mám to z krku* это я уже спихнул; *co spolu máte?* что произошло между вами?; *už to mám!* нашёл! / понял!; *má na kahánku* он дышит на ладан / он при смерти; *má dobrý kořen* он хорошей закваски; *má svou hlavu* он своенравен.

§ 102. Oba jazyky mohou také stylizovat *děj jako výsledek*, který jako by se *přivlastňoval* určité osobě, např. *Úlohu mám už napsanou.* Урок у меня уже написан. Mluvíme o tzv. *perfektu* (známém např. z románských a germánských jazyků). V češtině je tato možnost mnohem širší; v ruštině jsou protějškem těchto konstrukcí často jen *prosté aktivní tvary* významového slovesa. *Srov. Šaty má značkané.* Платье у неё смято. - *Nohu má zlomenou.* Ногá у него сломана. - *Mám uklizeno.* У меня (всё) убрано. - *Máte*

v pracovně hrozně nakouřeno. У вас в кабинетě ужасно накурено. Avšak: *Máme zamluveny tři lístky.* Мы заказали три билета. - *Máme zaseto.* Мы посеяли / уже отсеялись. - *Máme vyhráno.* Мы выиграли. - *O to mám postaráno.* Об этом мне можно не беспокоиться. - *Kam máš namířeno?* Куда ты направляешься? - *Má pro strach uděláno.* Он не из трусливых / Он не робкого десятка. - *Mám práci už obhájen(o)u.* Я уже защитился.

§ 103. Čeština má také poněkud větší možnost než ruština stylizovat jako přivlastnění i řízné jiné příznaky. sr.: *Zítřka máme středu.* Завтра (у нас) среда. - *Máme po starosti.* Заботы у нас уже позади / Заботы наши кончились. - *Mám po náladě.* У меня испортилось настроение. - *Má před zkouškami.* У него впереди экзамены. / Ему предстоят экзамены. Avšak: *Máme dnes hezky.* Погода сегодня хорошая. - *Máme zamračeno.* Пасмурно. - *Máme po dešti.* Дождь прошёл. - *Mám už po obědě.* Я уже пообедал. - *To máte tak:...* Это (было) так:... - *Co pořád máš?* Чем ты всё время недоволен? - *To máš fuk.* Это всё равно.

§ 104. Vztahy vlastnění (v širokém smyslu) se konečně mohou v ruštině vyjadřovat i konstrukcí s dativem, typu Емý пятнадцать лет. *Má patnáct let / Je mu patnáct let.* Sr. Ёве двадцать один год. - Дуракам счастье. *Hloupí mají štěstí.* - Грубиянам не место в футболе. *Hrubí ani nemají ve fotbale co dělat / do fotbalu nepatří.* - Всемý есть мера. *Všchno má svou míru.* - Всемý своё время. *Všchno má svůj čas.* - Вам телеграмма. *Máte (tady) telegram.* Patří sem i případy typu Нам есть что читать. *Máme co číst.* - Володе есть к кому обратиться за советом. *V. se má na koho obrátit o radu;* a také typ Нам близко до вокзала. *Máme (to) blízko na nádraží.* - Отсюда мне до трамвая слишком далеко. *Odtud (to) mám k tramvaji moc / příliš daleko.*

Rozdíly v oblasti negace

S vyjadřováním bytí a vlastnění souvisí i několik důležitých rozdílů mezi ruštinou a češtinou v oblasti negace.

§ 105. 1. V ruštině je živým prostředkem záporový genitiv. Užívá se ho v platnosti podmětové i předmětové. Genitiv odpovídající nominativu ve větě kladné je proto třeba považovat za podmět dvojčlenné věty (stejně jako genitiv záporový odpovídající akuzativu po přechodném slovese považujeme za přímý předmět). Např.: После выступления Никитина никаких вопросов не последовало (kladně: вопросы последовали). *Po*

Nikitinově vystoupení žádné otázky nebyly. - Из-за тумана звезд не было видно (звезды были видны). *Pro mlhu nebylo / nebyly hvězdy vidět.* - Витя не читает детективов (читает детективы). *Vít'a nečte detektivky.* - Не теряй времени (теряй время). *Neztrácej čas.*

V současné češtině se záporového genitivu využívá zřídka: *není námitek, není připomínek, není pochyby.* Častější je při zdůraznění negace: *nemám o tom ani potuchy, ani oka jsem celou noc nezamhouřil, není o/po něm ani vidu ani slechu* ap.

Výraz нет (не было, не будет) je tvarem existenciálního, plnovýznamového slovesa БЫТЬ, synonymního se существовать, иметсья, встречаться: Никаких замечаний нет. *Žádné připomínky nejsou.* - Тут никого нет. *Nikdo tu není.* - Тебя в списке не было. *Ty v (tom) seznamu nebyl.* - Швейцарских батареек нет. *Švýcarské baterie nejsou.* - Ивана Петровича нет и нет. *Ivan Petrovič ne a ne přijít.*

Vedle toho se výrazу нет využívá místo jiného celého predikátu (odděluje se pomlčkou): Я понимаю, а Вана - нет (= не понимает). - Прокóпьев выпускник, а Фёдин - нет (= не выпускник).

Sem patří i využití нет jako negativní odpovědi на otázku: Вы выходите? - Нет (= не выхожу).

V ruštině existují také spojení нет s genitivem substantiva slóvesného původu. Taková spojení mají modální význam zákazu nebo nemožnosti. Např. Посадки нет. *Nenastupovat!* - Хóда нет. *Zakázaná cesta.* - Посторонним входа нет. *Cizím vstup zakázán.* - Красный цвет - перехода нет. [volně:] *Červená "stůj!" znamená.* - От прессы тайн нет. *Před tiskem se nic nedá uajat.* - Запасам нет перевода. *Zásob je spousta* (= nelze je vyprýtvat).

§ 106. Jako zápornka při sponově jmenném predikátu funguje částice не (не 0, не был, не будет)! Např.: Виктор не 0 студент (sr. Виктор не был студентом). - Это не 0 мой очки. - Пётя не 0 болен. - Сегодня не 0 холодно.

O postavení zápornky při částečné negaci sr. § 107.

§ 107. 2. Ruština mnohem důsledněji než čeština využívá částečné negace, tj. záporu vztahujícího se nikoli k predikátu, ale k jinému členu věty (nebo jen k části predikátu). Čeština je v tomto směru méně důsledná: částečnou a úplnou negaci většinou formálně nerozlišuje a klade zápornku před sloveso. Sr.: Я не на вас сержусь. *Na vás se nezlobím* (= zlobím se, ale ne na vás). - Не тебя спрашивают. *Tebe se nikdo neptá* (= dotazován někdo je, ale ne ty). - Петров был не русский, а чех (= byl nikoli Rus, ale...). Můžeme ovšem říci i Я на вас не сержусь, poríráme-li sám fakt zlobení, tj. predikát jako celek.

Závazná je částečná negace

a) při vyjádřeném protikladu, např.: Я вернусь не завтра, а через неделю. *Nevrátím se zítra, ale za týden.* - На снимке была не Ева, а её две двоюродных сестры. *Na fotografii nebyla Eva, ale její dvě sestřenice.* - Здесь нужна не сила, а ловкость. *Tady není zapotřebí síly, ale obratnosti.*

b) ve spojení se zobecňujícími výrazy, např.: Пришли не все. *Nepřišli všichni.* - Не всегда можно установить, в чём причина этого явления. *Vždycky se nedá zjistit, в чём je příčina tohoto jevu.* - Не каждый человек способен на самопожертвование. *Každý člověk není schopen sebeobětování.*

Částečná negace se v některých případech vyskytuje "nepříslušně": ve spojení s modálními a některými podobnými výrazy se záporka klade před ně, ač jde vlastně o negaci úplnou. Např.: Не надо будет убирать. *Nebude třeba / Nebudeme muset uklízet.* - Мы не намерены были обзаводиться новой мебелью. *Neměli jsme в úmyslu pořizovat si nový nábytek.* - Он не в силах / не в состоянии был говорить. *Nebyl schopen řeči.* - Наташе тогда было не до гитары. *Nataša neměla tehdy pomýšlení / náladu na kytaru.* - Мне не о чем с ней будет разговаривать. *Nebudu с ní mít о чём vyprávět.*

Částečně negace využívá ruština i k vyjádření možnosti nekonat nějaký děj, tj. k popření jeho nutnosti, neodvratnosti ("nemuset"). Slouží k tomu spojení modálního slovesa nebo predikativa se záporným infinitivem. Např.: Вам можно туда не ходить. *Nemusíte там ходить.* - Следующие пять предложений вы можете не записывать. *Následujících pět vět nemusíte zapisovat.* - Одного могут тебя и не заметить. *Samotného [tj. budeš-li sám] tě nemusejí ani zpozorovat.*

§ 108. 3. Více než v češtině se v ruštině uplatňuje i dvojitá negace, vyjadřující zmírnění nebo naopak zesílení, zdůraznění nějakého jevu. Např.: Они не вели себя неприлично. *Chovali se docela slušně.* - Вера посмотрела на Петра не без удивления. *Věra pohlédla на Петра с jistým údivem / не без удиву.* - Я не мог не улыбнуться. *Musel jsem se usmát.*

Tento jev souvisí s větším rozšířením slovní negace v ruštině, tj. s tou skutečností, že se pomocí záporných výrazů často vyjadřují kladné pojmy v podstatě opačného významu, např. Это нелёгкая задача. *Je to dost těžký úkol.* - Нина недурна собою. *Nina je docela hezká.* - Пришлось ждать недолго. *Museli jsme chvilku počkat.* - Я живу в небольшом городе, недалеко от вокзала. *Bydlím в малém / меньším městě, близко nádraží / kousek od nádraží.*

Slovesné kondenzátory

§ 109. Jedním z výrazných rozdílů ruštiny proti češtině je hojně využívání tzv. slovesných kondenzátorů, tj. takových slovesných tvarů (doprovázených zpravidla rozvíjejícími členy), které připomínají větu tím, že vyjadřují obsahově závazný vedlejší děj závislý na ději hlavním, ale vyjadřují jej zkráceně, zhuštěně. Nazývají se proto také polovětné útvary. Protože bývají často intonačně odděleny, jsou v ruské terminologii známy pod názvem обособленные члены предложения (volně připojené větné členy). Patří k nim obraty s přechodníky, obraty se slovesnými adjektivy (participii) a obraty infinitivní.

1. OBRATY S PŘECHODNÍKY

§ 110. Tyto obraty vyjadřují nejruznější okolnosti příslovečného charakteru (čas, podmínku, přípustku, příčinu, prostředek, srovnání). Proto při překladu do ruštiny často výhodně nahradíme českou vedlejší větu příslovečnou přechodníkovým obratem. Ten je ruskému způsobu vyjadřování mnohdy bližší než vedlejší věta. Např.: *Když spravujete lampu / Spravujete-li lampu, vypněte proud.* - Починяя лампу, выключите ток. - *Ačkoli byl celý měsíc nemocen, přesto se připravil ke zkoušce.* Проболев целый месяц, он всё же подготовился к экзамену. - *Tím že sbíráme léčivé byliny, pomáháme našemu zdravotnictví.* Собирая лекарственные травы, мы помогаем нашему здравоохранению.

Někdy může obrat s přechodníkem nahradit i jinak vyjádřenou okolnost: *Petr odešel bez rozloučení.* Пётр ушёл не простившись. - *Sergej leží на zádech с руками założenýma за hlavou.* Сергей лежит на спине, закинув руки за голову. - *Pozdravila kývnutím hlavy.* Она поздоровалась, кивнув головой.

V češtině jsou přechodníky považovány většinou za archaické a užívá se jich jen okrajově; ale zvláště v odborném stylu je to prostředek někdy výhodný a není radno jej zcela opomíjet. Je ovšem třeba vždy pozorně volit správný tvar přechodníku! Sr. při překladu z ruštiny: Зная требования растения в различные периоды его жизни, можно управлять его ростом. *Znájíce požadavky rostliny в различных jejích životních obdobích, můžeme řídit její růst.*

2. OBRATY SE SLOVESNÝMI ADJEKTIVY (PARTICIPII)

§ 111. Tyto obraty vyjadřují vedlejší děj, který se však chápe jako vlastnost jeho činitele nebo nositele. Bývají často bohatě rozvity, ale přesto je jejich výhodou stručnost.

Vhodně mohou nahradit větu uvozenou vztažným zájmenem *котóрый, кто, что*. Sr. Мы познакомились с дирижёром ансамбля, *котóрый приехал...* (дирижёр? ансамбль?) x ...с дирижёром ансамбля, *приехавшим* (дирижёр); ...с дирижёром ансамбля, *приехавшего* (ансамбль).

Platí zde v podstatě totéž, co bylo řečeno u obrátů s přechodníky: ruština dává často přednost těmto obrátům se slovesnými adjektivy před vedlejší větou a je žádoucí mít tuto skutečnost na paměti při překladu, zvláště jde-li o odborný nebo publicistický text. Např.: *Současná jazyková norma připouští řadu tvarů, které byly dříve považovány za nespisovné.* Современная языковая норма допускает ряд норм, раньше считавшихся нелитературными. - *Na zasedání Rady bezpečnosti OSN byla posouzena řada otázek, které souvisí s dalším rozvojem styků mezi oběma státy.* На заседании Совета Безопасности ООН был обсуждён ряд вопросов, связанных с дальнейшим развитием контактов между обоими государствами. - *Těm, kdo si přejí seznámit se s touto otázkou důkladněji, je určena vědecká přednáška.* Желающим более основательно познакомиться с этим вопросом предназначен научный доклад. - *To, co jsem si přečetl, nadlouho utkvělo v mé paměti.* Прочитанное мной надолго сохранилось в моей памяти.

Vcelku je třeba mít na zřeteli to, že ruština i v mnoha dalších případech dává přednost zhuštěnému jmennému vyjadřování tam, kde se v češtině raději vyjadřujeme souvětím. Např.: *Hesмотря на дождь, мы пошли купаться. Ačkoli pršelo, šli jsme se koupat.* - *Ввиду усиления метели продвигаться вперёд было трудно. Protože vánice zesílila, bylo těžké postupovat kupředu.* - В целях избежания возможных недоразумений считаем нужным отметить следующее:... *Abychom předešli možná nedorozumění, považujeme za nutné poznamenat toto / poukázat na toto:...*

3. INFINITIV

§ 112. Využití tohoto důležitého slovesného tvaru se v obou jazycích dosti podstatně liší.

Jako podmět dvojčlenné věty má infinitiv postavení v ruštině i češtině shodné, sr. Работать и учиться - наш долг. *Pracovat a učit se je naše povinnost.* Ale už v predikátu ho ruština užívá odlišně, např. pro vyjádření děje s náhlým, neočekávaným začátkem, např.: *Oná plákat. Dala se (z ničeho nic) do pláče.* - Тільки что пришёл и сразу ругать. *Jen přišel a hned začal nadávat.* Дале бývá infinitiv ve větách citově zabarvených, např. [psovi] Так ты кусаться?! *Tak ty budeš kousat?!*

Zcela odlišně od češtiny vystupuje infinitiv také v predikátu některých vět vedlejších (sr. § 130), a to:

a) při shodě původce děje v hlavní a vedlejší větě: *Дети мечтают о том, чтобы хоть на неделю съездить в горы. Дети тóуží по том, aby si třeba jen на týден zajely do hor.* - *Вместо того чтобы учиться, Пётя всё время играет в шахматы. Мísto aby se učil, hraje Пёта celý ден шахы.* - Прэжде чем уехать, мы убрали квартиру. *Dříve než jsme odjeli, uklidili jsme byt;*

b) jde-li o původce všeobecného: *Если любое число умножить на нуль, то результат равняется нулю. Znasóbíme-li jakékoli číslo nulou, rovná se výsledek nule.* - *Если искать совершенства, то никогда не будешь доволен. Bude-li člověk hledat dokonalost, nebude nikdy spokojen.* - *Эти выписки, если бы их напечатать, составили бы два толстых тома. Kdyby se ty výpisky otiskly, byly by z nich dva tlusté svazky.*

§ 113. Дůležité místo zaujímá v ruštině infinitiv jako predikát jednočlenných vět infinitivních. Ty jsou známy i češtině, ale s ruskými se kryjí jen v úzkém pásmu jednoduchých konstrukcí typu *Nenapovídat!* Не подсказывать! - *Co dělat?* Что делать? - *Na koho se obrátit?* К кому обратиться? - *Jen nezakopnout!* Тільки не споткнуться!

Infinitivní věty rozkazovací jsou však v ruštině zastoupeny hojněji, např. v oznámeních, výstrahách apod. Sr.: *Экспонаты руками не трогать! Nedorýkejte se exponátů!* - *Гнутых монет не бросать! Nevhazujte zprohýbané mince!* - В зрительный зал после третьего звонка не входить! *Nevstupujte do hlediště po třetím zvonění!* Aj.

Zásadním rozdílem mezi oběma jazyky je však to, že se infinitivní věty v ruštině běžně rozvíjejí jednak dativem původce děje, jednak zmírňující kondicionálovou částicí бы (popř. i dalšími částicemi - *если, хоть, лишь, только, как*). Takto rozvíjené infinitivní věty nemají v češtině přímou formální obdobu a je vždy nutno vyhledat jiný ekvivalent, odpovídající významovému odstínu infinitivu: *Мне переодеться. Musím se převléknout.* - *Лишь бы мне с ней встретиться! Jen abych se s ní setkal!* - Как бы нам не заблудиться! *Jen abychom nezabloudili!*

Hlavní významové odstíny jsou v infinitivních větách dva, a to:

1. Mluvíci považuje něco za neuskutečnitelné (častěji) nebo neodvratné (méně často). Např. Нам в этом не разобраться. *Určitě se v tom nevyznají!* (s emocionální variantou *Где же / Где уж / Куда уж им в этом разобраться! Kdepak oni a vyznat se v tom!*) - *Володе не быть поэтом / Где же Володе быть поэтом! Kdepak Volod'a a být básníkem!* - Сюда нам больше не вернуться. *Sem se už určitě nevrátíme.* - В этом году быть большому урожаю. *Letos bude jistě velká úroda.* - Тебё большім человеком быть. *Z tebe bude dozajista velký člověk.*

2. Mluvčí soudí, že je něco nezbytné, žádoucí, záhodné, a toto své mínění různě vyjadřuje:

a) konstatováním, např.: Мне ещё доклад готовить. *Musím ještě připravit referát.* - Им здесь деньги менять. *Musí si zde vyměnit peníze.* - Скоро уже вставать. *Už budeme muset vstávat;*

b) rozkazem, radou, doporučením, např.: Всем переобуться! *Všichni ať se přezují!* - Вам бы извиниться перед ним самому. *Měl byste se mu omluvit sám.* - Тебё бы поторопиться. *Měl by sis pospíšet.*

c) přáním, např.: Хотё увидеть её ещё раз! *Ještě jednou ji tak uvidět!* - Только бы мне найти ключ! *Jen kdybych našel klíč!* - Лишь бы нам не упасть! *Jen abychom neupadli!* - Не простудиться бы вам! *Abyste se nenachladil(a)!*

d) odmítavým stanoviskem k tomu, со за žádoucí považuje někdo jiný, k něčí zálibě, sklonům apod., např.: Тебё бы только танцевать. *Ty bys jen tancoval(a).* - Вам бы всё в марьяж играть. *Vy byste jen pořád hrál(i) mariáš.* - Вёре бы лишь критиковать. *Věra by jen kritizovala.*

Вýznam záhodnosti, žádoucnosti mohou obsahovat i infinitivní věty tázací (někdy může ovšem jít jen о tzv. otázku rozvažovací, deliberativní, adresovanou mluvčím samotnému sobě), např. Включить мне телевизор? *Mám zapnout televizor?* - Не подождать ли его? *Nemělo by se na něho počkat?* / *Že bychom na něho počkali?* - Скажите, пожалуйста, как пройти к галерее? *Prosím vás, kudy se dostaneme ke galerii?* - Сколькo раз в день мне принимать вот это лекарство? *Kolikrát za den mám brát tenhle lék?* - Куда мне спрятать мой дневник? *Kam mám schovat svůj deník?*

§ 114. Rozdílné je také využití infinitivu jako vedlejšího větného členu, zvláště jako přívlastku, předmětu a příslovečného určení.

Infinitiv je v ruštině široce zastoupen po různých jménech a slovesech, která svým významem předpokládají nějaký následný děj, např. просьба не курить, желание покусать, уговорились встретиться, бросьте шуметь *пřestaňte dělat rámus* a mн. j.

В češtině je infinitiv nutný jen по výrazech vyjadřujících schopnost, snahu, odvahu nebo naopak zdráhání (*umění jednat s lidmi, odvaha vystoupit, chuť pracovat, zpěčovali se přiznat vinu, odmítám se opalovat* apod.), по slovesech začít, přestat а по úzkém okruhu sloves pohybu (*jdou se koupat, běž se podívat, přinesl nám to ukázat* apod.).

Ve většině ostatních případů je vždy možné а velmi často přímo nutné zaměnit ruský infinitiv vedlejší větou s že nebo aby či jiným výrazem. Sr.: Папа обещал отвезти всех на станцию (*že odveze / odvézt*). - Ирина села переобуваться (*si sedla, aby se přezula*). - Бабушка поднялась, наконец, уходит. *Babička se konečně zvedla k odchodu.* - Перед

домом друзья остановились поговорить. *Пред домом се прятелё zastavili na kus řeči.* - Здесь приятно сидеть. *Tady се pěkně sedí.* - Вдвоём нам будет веселее идти. *Ve dvou се to půjде veseleji.* - Сегодня слишком холодно купаться. *Dnes је příliš chladno na koupání.*

§ 115. Jak vidíme, je tedy funkční oblast infinitivu v ruštině mnohem širší než v češtině. A přesto je několik případů, kdy se na rozdíl od češtiny infinitivu neužívá. Je tomu tak:

a) по slovesech pohybu nejčastěji ve tvaru futura nebo imperativu; zde místo infinitivu (sr. *jdi otevřít okno*) následuje další shodný tvar dokonavého slovesa pohybu (neodděluje se čárkou!): Иди открой окно. - Пойдите посмотрите расписание поездов. *Jděте се podívat na jízdní řád.* - Пойду вёмою рýки. *Půjду si umýt ruce.* Avšak по jiném tvaru infinitiv bývá: Дети пошли купаться (sr. *Žaža*, RJ 1969/70, č. 8);

b) по slovesech smyslového vnímání; sr. *Vidím Volod'u přicházet.* Я вижу, что/как Володя приходит. - *Slyšel jsem Jelenu Vasiljevnu zpívat árii z opery Carmen.* Я слышал, как Елена Васильевна пёла áрию из оперы "Кармен". - *Nikdy jsem neviděl Mášu kouřit.* Я никогда не видел, чтобы Маша курила / Машу кúрящей. - *Slyšel jsem vyprávět starodávnou pohádku.* Я слышал старинную сказку / как рассказывали старинную сказку - *Viděl jsem kácet stromy.* Я видел, как рубили деревья / рýбку деревьев, *hasit požár* как тушили пожар.

c) při vyjádření neskutečné podmínky, typu hovorového českého *Mít peníze, jel bych do Norska; Uhodit ted' mráz, ovoce by přišlo nazmar; Vědět o tom, byl bych si zahrál s vámi.* Na místě infinitivu je tu v ruštině tvar 2. os. sg. imperativu: Будь у меня деньги, я бы поехал в Норвегию. - Ударь теперь мороз, фрукты бы погибли. - Знай я об этом, я сыграл бы с вами. Tohoto způsobu se však neužívá о podmětu ve 2. os. sg., kde by spojení např. *приди ты...* navozovalo význam rozkazu: *прийд'*!

Číselné výrazy

§ 116. Ruština se poměrně značně rozchází s češtinou ve skladbě výrazů s číslovkami, především základními. Při povrchním pozorování je pro Čecha vztah jednotlivých součástí v číselných výrazech něčím zdánlivě až chaotickým; sr. např.: *základní pravidla byla dvě* основнých правил было два; *uběhlo dlouhého půl roku* прошлi долгие полгóда; *jsme zde jen tři* нас здесь толькo трóе [chlapci], нас здесь толькo три [dívky].